FOLIA 74

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Technica III (2010)

Jolanta Zielińska

Przygotowanie studentów kierunków nauczycielskich do wykorzystania potencjału e-edukacji w procesie samokształcenia

Specyfiką pracy nauczyciela jest twórczy charakter, a jej istotą podmiotowe traktowanie wychowanków i stymulowanie ich do rozwoju, samowychowania i samokształcenia. Jest to możliwe do osiągnięcia tylko wtedy, gdy sam nauczyciel doskonali swój warsztat pracy i ciągle pogłębia wiedzę [1]. Stąd tak ważnym elementem tego zawodu jest ciągłe dokształcanie się. Jedną z jego form jest autoedukacja, działanie samoedukacyjne i autokreatywne, istotny element kształcenia ustawicznego [2]. Przejście od uczenia się kierowanego do niekierowanego, czyli od heteronomii do autonomii w uczeniu się, jest zdeterminowane m.in. instytucjonalnie. Niemniej w samokształceniu istotniejszą rolę niż w kształceniu odgrywa samodzielność i samoświadomość podmiotu, czyli osoby uczącej się. Stąd wydaje się, że właśnie ta forma doskonalenia jest najbardziej przydatna i wskazana w zawodzie nauczyciela. Powstaje pytanie, czy czynni zawodowo nauczyciele korzystają z niej, w jakim zakresie, jakie media i dlaczego wykorzystują, realizując w praktyce autoedukację. Pozostaje mieć nadzieję, że zaprezentowane w pracy badania chociaż w części odpowiedzą na te i inne pytania dotyczące samokształcenia tej grupy zawodowej.

Cel badań

Celem badań było określenie znajomości, wykorzystania na co dzień i oczekiwań związanych ze stosowaniem różnego rodzaju mediów w procesie samokształcenia czynnych zawodowo nauczycieli, uczących w szkołach podstawowych bądź gimnazjalnych. Badania dotyczyły z jednej strony samego procesu samokształcenia, motywacji nauczycieli do podejmowania związanego z nim wysiłku i samoświadomości jego istotności w rozwoju zarówno osobowym, jak i zawodowym. Z drugiej strony obejmowały zagadnienia związane z udziałem w tym procesie różnego rodzaju mediów, rozległości i płaszczyzn ich zastosowań, dostępności, sposobów praktycznego wykorzystania oraz oczekiwań związanych z ich stosowaniem.

Materiał i metoda badawcza

Materiał badawczy stanowiła grupa 152 czynnych zawodowo nauczycieli, uczących w szkołach podstawowych lub gimnazjalnych województwa małopolskiego.

Uczyli oni wszystkich przedmiotów przewidzianych w programach szkolnych, przy czym 52% dwóch przedmiotów, pozostałe 48% jednego. Większość badanych nauczycieli, bo 81%, uczyło w miejscowościach liczących powyżej 500 tys. mieszkańców, 14%: 10–50 tys., 5%: poniżej 10 tys. Największą liczebnie grupę stanowili nauczyciele najmłodsi stażem, uczący w szkole 1–5 lat, pozostałe 28% badanych pracowało w szkolnictwie 11–15 lat, 12%: 16–20 lat, 16% powyżej 25 lat. Jako metody badawczej użyto ankiety, której kwestionariusz składał się z 17 pytań. Pytania posiadały różny charakter – od otwartych, półotwartych do zamkniętych. Wyniki opracowano za pomocą diagramów procentowych i tabel. Najciekawsze rezultaty badań przedstawiono w prezentowanej pracy.

Wyniki badań

Uzyskane wyniki badań w pierwszej kolejności dotyczyły pojęcia samokształcenia, jego rozumienia przez ankietowanych oraz przewidywanych cech osobowościowych i warunków wspomagających efektywność autoedukacji. Większość badanych (98%) przez samokształcenie rozumiała samodzielne, dobrowolne i stałe doskonalenie swojej wiedzy i umiejętności w zawodzie nauczyciela poprzez udział w kursach, szkoleniach, warsztatach, na podstawie fachowej literatury, komputera, Internetu, ale także pogłębianie wiedzy ogólnej i związanej z własnymi zainteresowaniami. Pojęcie to kojarzono również z rozpoznawaniem celów rozwoju własnej osoby. Jako cechy wspomagające i decydujące o efektywności samokształcenia wymieniane były wytrwałość w dążeniu do celu (50%), chęć pogłębiania wiedzy, silna wola, ciekawość, ambicja, samodyscyplina, otwartość na świat i ludzi, systematyczność, samokrytycyzm, odpowiedzialność, upór, dokładność. Rzadziej w odpowiedziach pojawiała się inteligencja, obowiązkowość, predyspozycje umysłowe, determinacja, optymizm, wysoka motywacja, umiejętność komunikacji międzyludzkiej. Tylko jedna osoba wymieniła odpowiednio wysokie nakłady finansowe, czyli skupiła się na warunkach procesu, a nie na cechach osoby uczestniczącej w nim. Kolejne pytanie dotyczyło informacji, czy podczas studiów, czyli ostatniego zorganizowanego etapu kształcenia, ankietowany został przygotowany i zmotywowany do podjęcia podczas przyszłej pracy zawodowej samodzielnego procesu dokształcania się. Wyniki prezentuje wykres 1. Jak z niego wynika, znaczna część (64%) badanych nauczycieli została zmotywowana i przygotowana podczas studiów wyższych do podjęcia samokształcenia po ukończeniu studiów. Z uzyskanych odpowiedzi wynikało, że o sposobach samokształcenia dowiedzieli się oni głównie w ramach zajęć fakultatywnych. Brak było natomiast wyspecjalizowanych kursów organizowanych przez uczelnie dotyczących tej tematyki, a nawet jeśli miały miejsce, to obejmowały one zbyt mało godzin.

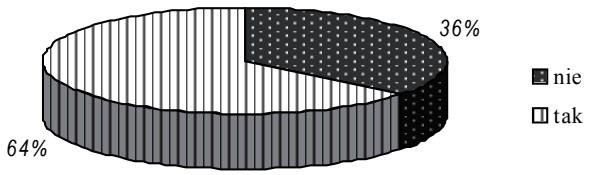

Wykres 1. Odpowiedź na pytanie „Czy podczas studiów został Pan/Pani przygotowany i zmotywowany do podjęcia podczas pracy zawodowej autoedukacji?"

Następne pytanie pozwoliło uzyskać informacje, czy samokształcenie kojarzone jest przez badaną grupę nauczycieli głównie z ich rozwojem zawodowym. Wyniki przedstawia wykres 2.

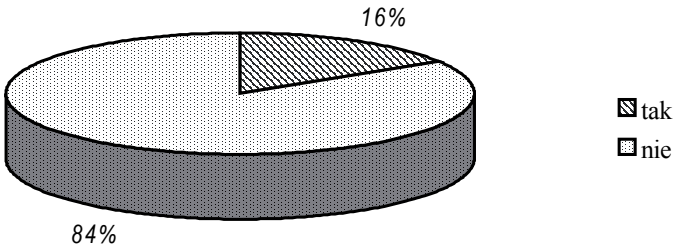

Wykres 2. Odpowiedź na pytanie „Czy samokształcenie wiąże Pan/Pani głównie ze swoim rozwojem zawodowym"?

Uzyskane wyniki wskazały, że większość ankietowanych nauczycieli (84%) kojarzy samokształcenie z rozwojem zawodowym. Jako przyczynę podawano pracochłonność i czasochłonność zawodu nauczyciela, co nie pozwala na szersze rozwijanie pozazawodowych zainteresowań. Z rozwojem zawodowym łączyło się pytanie o motywacje do podejmowania działań autoedukacyjnych. Większość badanych podała, że do samokształcenia motywuje ich chęć podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Na drugim miejscu znalazły się zainteresowania oraz własna satysfakcja, jako ostatni wymieniany był zysk finansowy.

Kolejne pytanie dotyczyło dostępu do Internetu jako nowoczesnego medium samokształcenia, z wymienieniem miejsc tego dostępu. Wyniki przedstawia wykres 3.

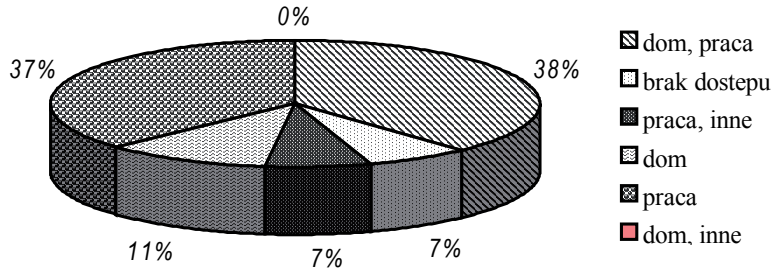

Wykres 3. Odpowiedź na pytanie „Czy posiada Pan/Pani dostęp do Internetu i gdzie?"

Zdecydowana większość ankietowanych (93%) posiada dostęp do Internetu – 38% w domu i w pracy, 37% tylko w pracy, czyli w szkole, pozostałymi wymienianymi miejscami były kafejki internetowe i domy znajomych. Bardzo mało, bo jedynie 7% badanych nauczycieli nie posiada możliwości korzystania z Internetu w razie zaistnienia takiej potrzeby. W dalszej kolejności oceniony został wpływ wykorzystania podczas samokształcenia Internetu na szybkość i efektywność tego procesu. Otrzymane wyniki przedstawia wykres 4.

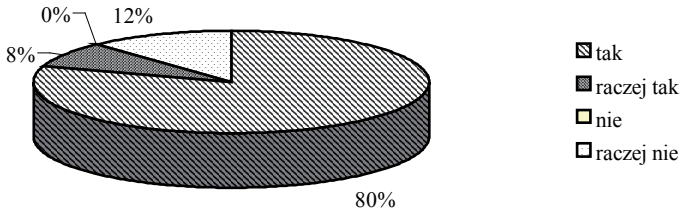

Wykres 4. Odpowiedź na pytanie „Czy Internet wpływa w sposób znaczący na szybkość i efektywność autoedukacji?"

Jak można się było spodziewać, badani nauczyciele w przeważającej większości (80%) bardzo wysoko ocenili pozytywny wpływ nowoczesnego medium, jakim jest Internet, na szybkość i efektywność samokształcenia. Część ankietowanych (12%) była odmiennego zdania. Świadczy to o tym, że nauczyciele doceniają rolę Internetu w autoedukacji i jego zalety, niemniej nie kierują się w swojej ocenie ogólnie przyjętymi stereotypami, ale praktyką i własnym doświadczeniem.

Kolejne pytanie dotyczyło czynnego udziału nauczycieli w wymienianiu doświadczeń zawodowych poprzez forum dyskusyjne i częstotliwości podejmowania tego typu działań. Badania wykazały, że zdecydowana większość, bo 96% ankietowanych, wprawdzie z bardzo różną częstotliwością (wykres 5), ale korzysta z forum dyskusyjnego.

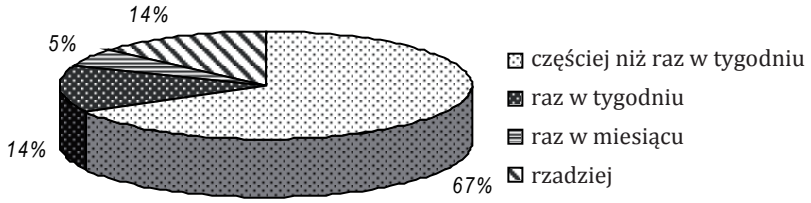

Wykres 5. Odpowiedź na pytanie „Jak często wymienia Pan/Pani doświadczenia zawodowe poprzez forum dyskusyjne?"

Jak wykazują badania, aż 67% nauczycieli korzystających z forum dyskusyjnego robi to częściej niż raz w tygodniu. Natomiast 14% rzadziej niż raz w miesiącu. Krańcowo różne od prezentowanych wyniki otrzymano, jako odpowiedź na pytanie o udział ankietowanych nauczycieli w wideokonferencjach. 100% z nich stwierdziło, że nigdy nie uczestniczyło w takiej formie dokształcania. Podobnie niskie, negatywne wyniki dotyczyły udziału w kształceniu na odległość. Prezentuje je wykres 6. Aż 96% badanych nie uczestniczyło w kształceniu na odległość, chociaż wie, na czym ono polega.

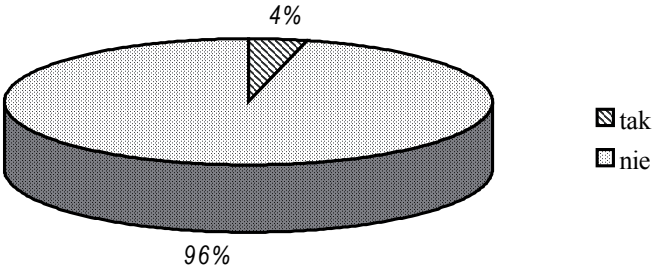

Wykres 6. Odpowiedź na pytanie „Czy brał Pan/Pani udział w kształceniu na odległość?"

Wyniki badań dotyczące rodzaju najczęściej wykorzystywanych przez nauczycieli mediów podczas procesu ich autoedukacji prezentuje tabela 1.

Tab. 1. Odpowiedź na pytanie „Jakie media najczęściej wykorzystuje Pan/Pani w procesie autoedukacji?"

książka drukowana	80
telewizja	55
radio	13
wideo	25
komputer	67
Internet	55
poczta elektroniczna	22
forum dyskusyjne	22
fotografia	22
programy multimedialne	55

Jak wykazały badania, wszyscy ankietowani nauczyciele najwyżej jako medium autoedukacji cenią sobie tradycyjna książkę. Na drugim miejscu znalazł się komputer, co przełożyło się na wykorzystanie Internetu i programów multimedialnych. Stosunkowo wysokie miejsce zajęła telewizja, najrzadziej stosowanym medium okazało się radio. Wideo zaznaczyli wszyscy nauczyciele wychowania fizycznego i niektórzy uczący biologii, geografii, chemii i fizyki. Tłumaczy to oczywiście specyfika wymienionych przedmiotów i udział w nich samokorekty i samooceny działania. Forum dyskusyjne, poczta elektroniczna i fotografia zajęły niewysokie, równorzędne miejsca.

Wnioski i postulaty

Z badań wynika, że wszyscy ankietowani nauczyciele podejmują, choć w różnym stopniu, wysiłki związane z autoedukacją. Rozumieją oni potrzebę, a nawet konieczność samokształcenia, pojmowanego z uwagi na specyfikę ich grupy

zawodowej, jako samodzielne, dobrowolne i stałe doskonalenie wiedzy i umiejętności w zawodzie nauczyciela poprzez udział w kursach, szkoleniach, warsztatach, dzięki fachowej literaturze, wykorzystaniu komputera i Internetu. Samokształcenie w ocenie ankietowanych to również pogłębianie wiedzy ogólnej, rozwój zainteresowań oraz własnej osoby. Analiza materiału badawczego wykazała, że nauczyciele zdają sobie sprawę ze związanej z wychowaniem przyszłego pokolenia odpowiedzialności, jaka na nich ciąży i z tego, że tylko ustawiczne kształcenie gwarantuje im odpowiednio wysokie kompetencje zawodowe. Wykorzystują oni w samokształceniu nowoczesne media, takie jak Internet, doceniając w nim szybki i łatwy dostęp do różnorodnej, aktualnej informacji. Niemniej najwyżej cenią sobie jako medium autoedukacyjne książkę drukowaną, czyli to, co w kulturze i jej przekazie pozostaje od pokoleń niezmienne, trwałe i fundamentalne. W praktyce codziennej nauczyciele wymieniają doświadczenia poprzez forum dyskusyjne i pocztę elektroniczną, korzystając więc w tej dziedzinie ze zdobyczy techniki. Jakby na marginesie badań pojawiły się problemy finansowe. Wydaje się, że właśnie nimi należy w dużej części tłumaczyć brak zainteresowania ze strony ankietowanych nauczycieli taką formą uzupełniania wiedzy, jak nauczanie na odległość, chociaż w przeważającej większości jako przyczynę podawali oni brak kursów organizowanych w formie e-learningu, zgodnych z ich oczekiwaniami i zapotrzebowaniem [4]. Może to stanowić wskazanie dla przyszłych działań dla osób zajmujących się problematyką autoedukacji nauczycieli, podobnie jak zapewnienie możliwości ich udziału w wideokonferencjach, przykładowo poprzez wyposażenie szkół w stosowny sprzęt i oprogramowanie. Badania wykazały, że nauczyciele, jako grupa zawodowa, są otwarci na zachodzące w kształtującym się społeczeństwie informacyjnym zmiany, gotowi są w nich czynnie uczestniczyć m.in. poprzez samokształcenie prowadzone z użyciem nowoczesnych mediów, w tym Internetu. Niemniej ich działania w tym zakresie oprócz wysokiej samoświadomości, związanej z wykonywanym zawodem, po części wymuszone są przez uczniów i szkolną, codzienną rzeczywistość.

Strony Internetowe przydatne w procesie samokształcenia nauczycieli

http://www.menis.gov.pl
http://www.eduseek.ids.pl
http://www.e_uczelnia.pl
http://www.odz_kaczmarek.com.pl
http://oen.agh.edu.pl
http://wkjo-legnica.oswiata.prg.pl
http://szkoly.edu.pl
htpp://finus.com.pl
http://wsns.lublin.pl
http://uniwersytet_wirtualny.com.pl

Bibliografia

[1] Gaś Z., *Doskonalący się nauczyciel*, Wyd. UMCS, Lublin 2001

[2] Jankowski D., *Autoedukacja wyzwaniem współczesności*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 1999

[3] Kwiatkowska B., Lewowicki T., Dylak S., *Współczesność a kształcenie nauczycieli,* Wyd. ITE, Warszawa 2000

[4] Radziwiłowicz R., *Sposoby samokształcenia – w poszukiwaniu jego nowego sensu,* Wyd. Oświatowo-Dydaktyczne, Jelenia Góra 1997

Preparation of pedagogical studies graduates to use the potential of e-learning for the self-education process

Abstract

In this paper were presented results of the research, which were performed to specify knowledge and expectations of use of media by active teachers, from primary and high schools, in their self-learning process. The research concerned self-learning process, teachers motivation to make an effort connected with this process and awareness of its importance in mentally development, as well as in living. They also included issues connected with participation of varied media in this process, the range of their application, access, ways of practical use and expectations connected with taking advantages of them. The research material was a group of 152 active teachers from primary and high schools in Małopolska Province.

Key words: self-education, e-education, Internet